

tions of pitch of voice, speech tempo are essential elements of a melody of a language as well as the layers of human aura such as ethereal, emotional, mental, causal etc manifest a distinguished human being.

The contrast of stressed and unstressed syllables that make up a certain rhythm in English well-organized spontaneous speech differs from that of Ukrainian. The two main Ukrainian tones are the Rise (mostly in all types of questions) and the Fall while in English those are five (though the number is controversial): the Fall, the Rise, the Fall-Rise, the Rise-Fall and the Level.

Aura is a traditional term for the protective psychic and spiritual energy fields that surround and penetrate the physical body. Prosodic elements of a language are like energy fields that make up a special structure or melody pattern of a language. Those who love languages can savour their melodic similarities and differences in the online linguistic game «Great Language Game». If one plays the game for a long period then he/she may recognize the languages which are not known to an average Earth citizen: Kannada, Dinka, Hausa, Gujarati, Telugu, Urdu etc.

The ethereal body of a language is a skeleton formed of chunks of speech organized into so called thought, sense or intonation groups. The word and sentence stress are distinguished as particular creative elements of a language pattern. The emotional field of aura is accumulation of various emotions and certainly a variable component. Transferring it to a language the emotional layer is manifestation of emphatic or logical stress. This layer differs English from Ukrainian as the former turns to express emotions by using the Fall-Rise rather than by emphatic stress. The Fall-Rise of English claims doubt, challenge, sympathy, unwillingness, etc. The mental layer of a language is abundance of thoughts, ideas, fancies. It is quite massive in speech of scientists, writers, film directors whose way of speaking is well-organized. The causal layer is determined by the social status of the speaker.

Key words: stress, word stress, sentence stress, a sense group, layer.

УДК 81'37

В.В. Дубчак

ВЛАСНІ НАЗВИ ОСВІТНІХ УСТАНОВ М. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО: МОТИВАЦІЯ, СПОСОБИ ТВОРЕННЯ, СЕМАНТИКА ТВІРНОЇ ОСНОВИ

Дослідження присвячене вивченню мотиваційної структури, способів творення та семантики твірної основи назв освітніх установ м. Хмельницького. З'ясовано, що найбільш поширеним мотивом номінації школонімів є сутнісно-локативно-квалітативні (а також символічні) конструкції, за семантикою твірної основи – це в основному складні пропріативи відапелятивно-відонімного типу, а найпродуктивнішим способом творення є синтаксичний.

Ключові слова: ергонім, школонім, мотивація, словотвір, структура.

Наказом Міністерства освіти і науки України № 875 від 31 грудня 2003 року «Про назви загальноосвітніх навчальних закладів» [1] затверджено зразки номінацій загальноосвітніх навчальних закладів на печатках, вивісках, штампках, що зумовлює впорядкування застосування найменувань загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до статті 18 п. 7 Закону України «Про освіту» [2], статей 9, 10 Закону України «Про загальну середню освіту» [3], статті 4 «Положення про загальноосвітній навчальний заклад» [4] та дозволяє нам чітко визначити власну назву того чи іншого закладу і з'ясувати особливості її виникнення.

Передусім зазначимо, що такі пропріальні одиниці слід кваліфікувати як ергоніми. Ми приєднуємося до думки, що навчальні заклади – від дитсадочків до університетів тощо – не можна кваліфікувати як ділові, тому потрібно визначати ергоніми як найменування будь-яких об'єднань людей [5, 166–167].

До складу ергонімів належать колективоніми – власні найменування колективів, зайнятих у сфері виробництва та сервісу («[від лат. *collectivus* – «збірний; нагромаджений»] – сукупність людей, які об'єднані спільною роботою, спільними інтересами» [7, 363]). Для ідентифікації власних назв освітніх установ вживається термін **школонім** як один з різновидів колективонімів. Більшість таких номінацій є багатоконпонентними конструкціями, складники яких вказують і на місце розташування, і на вид діяльності працівників [8, 266].

Дослідженню ергонімів присвячено низку наукових праць, проте власні назви навчальних закладів висвітлені лише у дослідженні Л. О. Куковської [6], що зумовлює актуальність теми нашої роботи, в якій проаналізовано 119 власних назв закладів освіти м. Хмельницького.

З метою розрізнення номінацій освітніх установ різних типів використовується більш детальна градація школонімів, зокрема їх поділ на **унтер-школоніми** – власні назви дошкільних установ (у м. Хмельницькому зафіксовано 44 назви: *Хмельницький дошкільний навчальний заклад № 1 «Капітошка»*); **інтра-школоніми** – найменування середніх загальноосвітніх навчальних закладів (40: *Хмельницький ліцей № 17*); **проф-школоніми** – номінації навчальних закладів професійного спрямування (9: *Хмельницьке професійне училище № 4*); **екстра-школоніми** – назви позашкільних освітніх та виховних установ (6: *Хмельницький міський центр туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді*) та **обер-школоніми** – найменування вищих навчальних закладів (17: *Хмельницьке музичне училище ім. В. Заремби*); фіксуються також **академіоніми** – власні назви науково-дослідних установ (3: *Державний науково-дослідний інститут митної справи м. Хмельницького*) [див.: 8, 266].

На нашу думку, номінації навчальних закладів потребують розмежування і за територіальним принципом, тому ми пропонуємо відповідні терміни: **інтер-школонім** (найменування навчального закладу, який має міжнародний статус: *Хмельницький інститут соціальних технологій вищого навчального закладу «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»*), **націо-школонім** (власна назва освітньої установи з національним статусом (*Національна академія державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького*)) і **регіо-школонім** (номінація закладу, що має регіональний статус: *Хмельницький інститут «Міжрегіональної академії управління персоналом» ім. Блаженнішого Володимира*).

Одне із головних завдань, поставлених у нашому дослідженні, є з'ясування мотиву номінації школонімів. Грунтуючись передусім на тій основній ознаці денотата, яка покладена в основу його власної назви, мотиваційна кваліфікація передбачає поділ онімів на квалітативні, сутнісні, локативні, темпоральні, патронімічні, посесивні, меморіальні, ідеологічні, апотропейні, номінальні, символічні, асоціативні та ситуативні. Попередній аналіз мотиваційної структури назв освітніх установ дозволяє нам зробити висновок, що усі школоніми міста Хмельницький мають комбіновану мотивацію.

Для унтер-школонімів найбільш поширеним мотиваційним різновидом є сутнісно-локативно-квалітативно-символічний тип (91,1 %: *Хмельницький дошкільний навчальний заклад № 24 «Барвінок»*). Малопродуктивними є сутнісно-локативно-квалітативні назви (4,5 %: *Хмельницький спеціальний загальноосвітній навчально-виховний заклад «Школа-дитячий садок» для дітей з порушенням слуху*); сутнісно-квалітативні (2,2 %: *Навчально-виховне об'єднання № 1 «Школа-дитячий садок»*) та сутнісно-квалітативно-символічні (2,2 %: *Приватний дошкільний виховний заклад «Гармонія»*).

Для інтра-школонімів найбільш поширеними є сутнісно-локативно-квалітативні номінації (77,5%: *Хмельницька загальноосвітня школа I ступеня № 4*). Менш продуктивними є сутнісно-локативно-квалітативно-меморіальні назви (20 %: *Навчально-виховне об'єднання № 5 міста Хмельницького імені Сергія Єфремова*) та сутнісно-локативно-квалітативно-символічні назви (2,5 %: *Хмельницька приватна загальноосвітня школа «Гармонія» I-III ступенів*).

Серед проф-школонімів домінує сутнісно-локативно-квалітативний тип (100 %: *Хмельницьке професійно-технічне училище № 4*), як і з-поміж екстра-школонімів (100 %: *Хмельницька дитячо-юнацька спортивна школа*).

Для обер-школонімів теж характерний сутнісно-локативно-квалітативний тип (70,6 %: *Хмельницький політехнічний коледж*), проте фіксуються і назви сутнісно-локативно-квалітативно-посесивні (11,8 %: *Хмельницький торговельно-економічний коледж КНТЕ*), сутнісно-локативно-квалітативно-меморіальні (11,8 %: *Національна академія державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького*) та сутнісно-локативно-квалітативно-посесивно-меморіальні (5,8 %: *Хмельницький інститут МАУП ім. Блаженнішого Володимира*).

Три академіюніми мають різні типи мотивації: сутнісно-локативно-квалітативну (*Державний науково-дослідний інститут митної справи у м. Хмельницькому*), сутнісно-локативно-посесивну (*Хмельницьке відділення Київського науково-дослідного інституту судових експертиз*) і сутнісно-локативно-квалітативно-посесивну (*Хмельницька державна сільськогосподарська дослідна станція Інституту кормів та сільського господарства Поділля*).

За семантикою твірної основи школоніми Хмельницького (зокрема їхні офіційні форми) – це відапелятивні (1,7 %) і відапелятивно-відонімні власні назви комбінованого типу (98,3 %).

Розглянемо більш детально твірну основу усіх видів школонімів.

Серед відапелятивних пропріальних одиниць унтер-школонімів (4,5 %) виділяються: відприкметниково-відіменниково-відчислівниково-відприкметниково-відіменникові (*Навчально-виховне об'єднання № 1 «Школа-дитячий садок»*), відприкметниково-відіменниково-відапелятивні (*Приватний дошкільний виховний заклад «Гармонія»*).

Майже усі унтер-школоніми є відапелятивно-відонімними конструкціями комбінованого типу (всього зафіксовано 42 назви, а це 95,5 %), такими як: відтопонімно-відприкметниково-відіменниково-відчислівниково-відапелятивні (69 %: *Хмельницький дошкільний навчальний заклад № 24 «Барвінок»*); відтопонімно-відприкметниково-відіменниково-відчислівниково-відідеонімні (21,4 %: *Хмельницький дошкільний навчальний заклад № 1 «Капітошка»*) та малопродуктивні – відтопонімно-відприкметниково-відіменниково-відчислівниково-відміфонімні (4,8 %: *Хмельницький дошкільний навчальний заклад № 39 «Котигорошко»*); відтопонімно-відприкметниково-відіменниково-відприкметниково-відіменникова (2,4 %: *Хмельницький спеціальний загальноосвітній навчально-виховний заклад «Школа-дитячий садок» для дітей з порушенням слуху*) та відприкметниково-відіменниково-відчислівниково-відтопонімна (2,4 %: *Навчально-виховне об'єднання № 23 м. Хмельницького*).

Серед інтра-школонімів м. Хмельницького зустрічаються тільки відапелятивно-відонімні власні назви комбінованого типу (всього зафіксовано таких назв 40, а це 100 %), зокрема це конструкції:

- найпродуктивніші: відтопонімно-відприкметниково-відіменниково-відчислівникові (35 %: *Хмельницька спеціалізована загальноосвітня середня школа I-III ступенів № 1*) та відприкметниково-відіменниково-відчислівниково-відтопонімні (30 %: *Навчально-виховний комплекс № 6 м. Хмельницького*); відтопонімно-відприкметниково-відіменниково-відчислівниково-відантропонімні (12,5 %: *Хмельницька середня загальноосвітня школа I-III ступенів № 13 імені М. К. Чекмана*);
- малопродуктивні (зафіксовано по одній назві): відіменниково-відчислівниково-відтопонімні (2,5 %: *Гімназія № 2 м. Хмельницького*); відтопонімно-відіменниково-відчислівниково-відантропонімні (2,5 %:

Хмельницька гімназія №1 імені Володимира Красицького); відприкметниково-відіменниково-відчислівниково-відтопонімічно-відантропонімі (2,5 %: *Навчально-виховне об'єднання №5 м. Хмельницького імені Сергія Єфремова*); відтопонімно-відприкметниково-відіменниково-відчислівниково-відіменниково-відприкметниково-відіменникові (2,5 %: *Хмельницьке навчально-виховне об'єднання №1 «Школа-дитячий садок»*); відтопонімно-відприкметниково-відіменниково-відприкметниково-відіменникові (2,5 %: *Хмельницький технологічний багатoproфільний ліцей з загальноосвітніми класами*); відтопонімно-відприкметниково-відіменниково-відприкметниково-відіменниково-відчислівникові (2,5 %: *Хмельницька середня загальноосвітня школа II-III ступенів з профільним навчанням*); відтопонімно-відіменниково-відчислівникові (2,5 %: *Хмельницький ліцей №17*); відтопонімно-відіменниково-відантропонімі (2,5 %: *Хмельницький колегіум імені Володимира Козубняка*).

Усі проф-школоніми м. Хмельницького – це складні відапелятивно-відонімі найменування, зокрема – відтопонімно-відприкметниково-відіменниково-відчислівникові конструкції (100 %: *Хмельницьке професійно-технічне училище №8*).

Аналогічну мотиваційну структуру мають екстра-школоніми, серед яких виокремлюються відтопонімно-відприкметниково-відіменникові (60 %: *Хмельницький міжшкільний навчально-виробничий комбінат*), відтопонімно-відіменникові (20 %: *Хмельницький палац творчості дітей та юнацтва*) і відтопонімно-відприкметниково-відіменниково-відприкметниково-відіменникові (20 %: *Хмельницький міський центр туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді*).

Досить різноплановими у цьому аспекті є обер-школоніми міста, серед яких теж тільки відапелятивно-відонімі складні найменування. Найпродуктивнішою є відтопонімно-відприкметниково-відіменникова конструкція (41,1 %: *Хмельницький базовий медичний коледж*). Малопродуктивними виявилися наступні назви: відтопонімно-відприкметниково-відіменниково-відприкметниково-відіменникова (5,9 %: *Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти*); відтопонімно-відіменниково-відприкметниково-відіменникова (5,9 %: *Хмельницький інститут конструювання, моделювання швейних виробів*), відтопонімно-відприкметниково-відіменниково-відергонімі (11,8 %: *Хмельницький фінансово-економічний коледж Хмельницького економічного університету*); відтопонімно-відіменниково-відергонімно-відпатронімна (5,9 %: *Хмельницький інститут МАУП імені Блаженнішого Володимира*), відтопонімно-відприкметниково-відіменниково-відантропонімна (5,9 %: *Хмельницьке музичне училище імені В. Заремби*); відприкметниково-відіменниково-відприкметниково-відіменниково-відтопонімно-відантропонімна (5,9 %: *Національна академія державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького*); відтопонімно-відіменниково-відприкметниково-відіменниково-відергонімна (5,9 %: *Хмельницький інститут соціальних технологій вищого навчального закладу «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»*); відіменниково-відіменниково-відтопонімна (5,9 %: *Університет економіки та підприємництва м. Хмельницький*); відіменниково-топонімна (5,9 %: *Університет економіки та підприємництва м. Хмельницький*).

Серед академіонімів теж зафіксовано лише відапелятивно-відонімі назви, такі як відтопонімно-відіменниково-відергонімна (*Хмельницьке відділення Київського науково-дослідного інституту судових експертиз*), відтопонімно-відприкметниково-відіменниково-відергонімна (*Хмельницька державна сільськогосподарська дослідна станція Інституту кормів та сільського господарства Поділля*) та відприкметниково-відіменниково-відприкметниково-відіменниково-відтопонімна (*Державний науково-дослідний інститут митної справи м. Хмельницький*).

Для творення школонімів в основному використовується лексико-семантичний спосіб, зокрема його різновид – синтаксичний (морфологічний фіксується в ініціально-цифрових абrevіатурах, а власне семантизація як різновид лексико-семантичного – в усномовних (спрощених) варіантах).

Найбільш поширеним способом творення унтер-школонімів (в офіційному вжитку) є лексико-семантичний, зокрема поєднання власне синтаксичного та власне семантизації (100 %: *Хмельницький дошкільний навчальний заклад №15 «Червона шапочка»*). В неофіційному побутуванні серед унтер-школонімів зустрічається власне семантизація (у «Дзвіночку»; до «Калиноньки»), а також комбінуння ініціальної абrevіації та власне семантизації, тобто в цілому це також синтаксичний спосіб (*ХДНЗ №40 «Сонечко»*).

Синтаксичний спосіб є найпоширенішим способом творення і для обер-школонімів (100 %: *Хмельницький політехнічний коледж; Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія*). У неофіційному мовленні також зустрічається універбізація: *Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія* → *Хмельницька гумпед*) та морфологічний спосіб творення, зокрема ініціальна абrevіація (*Хмельницький національний університет* → *ХНУ*).

Аналогічні характеристики дериваційних особливостей стосуються й інших різновидів власних назв освітніх і наукових установ: академіонімів (*Хмельницьке відділення Київського науково-дослідного інституту судових експертиз*), екстра-школонімів (*Хмельницький дитячо-юнацький центр; Хмельницький міжшкільний навчально-виробничий комбінат*), проф-школонімів (*Хмельницьке професійно-технічне училище №18*) інтра-школонімів (*Гімназія №2 м. Хмельницького*). У неофіційному мовленні морфологічний спосіб творення, зокрема ініціальна абrevіація, переважає серед екстра-школонімів (*Хмельницька дитячо-юнацька спортивна школа* → *ХДЮСШ*), проф-школонімів (*ПТУ №10*) та інтра-школонімів (*НВО №1*).

За своєю будовою усі школоніми – це складені багатослівні безприйменникові конструкції підрядного типу (зокрема, усі інтра-школоніми, проф-школоніми й унтер-школоніми, а також більшість академіонімів (66,7 %) , обер-школонімів (88,2 %) та екстра-школонімів (60 %), серед яких зустрічаються сполучникові конструкції під-

рядно-сурядного типу: академіонім *Хмельницька державна сільськогосподарська дослідна станція Інституту кормів та сільського господарства Поділля*; обер-школоніми: *Хмельницький університет управління та права та екстра-школоніми: Хмельницький палац творчості та юнацтва*).

Отже, можемо зробити висновки, що власні назви освітніх установ за мотиваційними особливостями поділяються на низку груп. Так, унтер-школоніми – це переважно складені словосполучення сутнісно-локативно-квалітативно-символічного характеру або однослівні демінутиви в неофіційному спілкуванні; інтра-школоніми – в основному багатокомпонентні сутнісно-локативно-квалітативні конструкції; проф-школоніми – аналогічні з попередніми; екстра-школоніми – більш складні за структурою і мотивами номінації, серед яких переважають сутнісно-локативно-квалітативні назви; обер-школоніми й академіоніми – переважно багатокомпонентні сутнісно-локативно-квалітативні (або ще й меморіальні та посесивні) конструкції.

За семантикою твірної основи школоніми м. Хмельницького – це в основному складені пропріативи відапелативно-відонімного типу (98,3 %), де домінують відтопонімно-відприкметниково-відіменниково-відчислівниково-відіменникові (відергонімні) конструкції.

Школоніми переважно утворюються лексико-семантичним способом, зокрема синтаксичним (морфологічний фіксується в ініціально-цифрових аббревіатурах, а власне семантизація як різновид лексико-семантичного – в усномовних (спрощених) варіантах).

Для школонімів характерна цифрова диференціація, що надає можливість розрізнити той чи інший заклад (це властиво, зокрема, для унтер-, інтра- та проф-школонімів). За будовою усі школоніми – переважно складені багатослівні конструкції безприйменникового характеру підрядного типу.

На подальше дослідження у мотиваційному, семантичному, структурному і словотвірному аспектах очікують інші різновиди хмельницьких ергонімів.

Список використаних джерел

1. Про назви загальноосвітніх навчальних закладів : Наказ Міністерства освіти і науки України № 875 від 31 грудня 2003 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0248-04>.
2. Про освіту : Закон Верховної Ради УРСР від 23.05.1991 р. № 1060-ХІІ (в редакції від 01.01.2013) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>.
3. Про загальну середню освіту : Закон Верховної Ради України від 13.05.1999 р. № 651-ХІV (в редакції від 05.12.2012) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/651-14>.
4. Положення про загальноосвітній навчальний заклад : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 778 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/8842/.
5. Беспалова А. В. Структурно-семантические модели эргонимов и их употребление в современном английском языке (на материале названий компаний): дис. ... канд. фил. наук. / А. В. Беспалова. – Донецк, 1987. – 184 с.
6. Куковська Л. О. Структурно-семантична організація найменувань вищих навчальних закладів: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – рос. мова / Л. О. Куковська. – Дніпропетровськ, 1996. – 23 с.
7. Сучасний словник іншомовних слів: близько 20 тис. слів і словосполучень / уклад. О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. – К.: Довіра, 2006. – 789 с.
8. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови: монографія / М. М. Торчинський. – Хмельницький : Авіст, 2008. – 550 с.
9. Цілина М. М. Особливості структури та принципи номінації закладів науки й освіти столиці України / М. М. Цілина // Наука і сучасність. Серія : Педагогіка. Філологія : збірник наукових праць. – К. : НПУ, 2005. – Т. 47. – С. 264-274.

Summary

The thesis is devoted to the study of motivational structure, methods of creating and semantics based on the name of generator educational institutions of Khmelnytsky. It was found that the proper names of the educational institutions by motivational features are divided into a number of groups. Thus, non-shkolonims – is mainly essentially composed phrases, locative-qualitative-symbolic or one-word dominative informal communication; intra-shkolonims – basically essentially multi-locative-qualitative design; proof – shkolonims – similar to the previous ones; extra shkolonims – more complex in structure and motifs categories, which are dominated essentially-locative-qualitative names; chief shkolonims and academic ionims – preferably essentially multi-locative-qualitative (or even memorial and possessive) constructions.

By semantics of the generator basics shkolonims of Khmelnytsky – is basically composed of appropriate from-apelative from onims – type (98.3%) dominated, onims derivated from adjectives, from nouns, from numerals, from nouns (from erhonims) design.

The shkolonims are mainly formed by lexical-semantics method, including syntactic (morphological constructions fixed in the initial-numeric abbreviations, and proper semantisation as a kind of lexical-semantic – in oral (simplified) versions).

The shkolonims are characterised by a typical digital differentiation that allows to distinguish one or another institution (it is common, particularly for –unter, –intra and –prof-shkolonims). By the formation all the shkolonims – are mainly composed of multi-non-prepositional constructions contracting character type.

For further research in motivation, semantic, structural and derivational aspects the other varieties of Khmelnytsky ergonomics are determined to expect.

Key words: *ergonym, shkolonim, motivation, word formation, structure.*